

Mýty v ekológii, alebo ako Indiáni zničili prírodu

“Ako môžete chcieť kúpiť oblohu? A zem? Každý kúsok tejto zeme je svätý pre môj ľud. Budete učiť svoje deti to, čo my učíme naše deti? Že zem je našou matkou? Všetko, čo ublíži zemi, ublíži aj jej deťom. Zem totiž nepatrí ľuďom. Opak je pravdou. Ľudia patria zemi. Všetko je s ňou spojené ako krvou, ktorá nás všetkých zjednocuje. Človek neutkal pavučinu života, je iba jej jedným vláknom. Akokoľvek by jej ublížil, ublížil by i seba.”

Toto je časť reči pripisovanej indiánskeму náčelníkovi Seattlovi, ktorú predniesol v r. 1854 pred guvernérom Washingtonu. Ten ponúkol náčelníkovi, že od neho v zastúpení prezidenta Spojených štátov, Franklina Pierca, odkúpi zem jeho kmeňa. Seattle odpovedal dlhým prejavom, ktorý patrí medzi najcitovanejšie texty bojovníkov za životné prostredie a predchádza skoro každej úvahe o filozofii ochranárskeho hnutia. Medzi ochrancami prírody sa považuje tento prejav za dôkaz našej spätosti s prírodou. Indiáni sa tak stali ideálom všetkých, ktorí sa snažia o “trvalo” udržateľnú budúcnosť a spôsob ich uvedomelého života, úzko spätého s prírodou, by mal pomôcť pri riešení ekologických problémov spôsobených západnou civilizáciou.

Ale pozor! V skutočnosti nikto nevie, čo náčelník vlastne povedal. Jediná správa je o 30 rokov mladšia a tvrdí, že náčelník poďakoval veľkému bielemu náčelníkovi za veľkorysú cenu, ktorú zaplatil za jeho zem. Celý “náčelníkov prejav” je výplodom modernej fantázie, kde prianie bolo otcom myšlienky. Tento prejav totiž napísal r. 1971 scenárista Ted Perry pre televízny program spoločnosti ABC. Náčelník Seattle mal úplne iné starosti ako objímať stromy. V niekoľkých dochovaných informáciách sa uvádza, že vlastnil otrokov a zabíjal všetkých svojich nepriateľov.

Väčšina ochrancov prírody nechce vidieť realitu a divočinu romantizujú, až kým im príroda drsne nepripomenie svoju krutosť. Zvieratá totiž často páchajú činy pripomínajúce vraždu, kanibalizmus, podvod, mučenie či dokonca genocídu, a pre mnohé je to prirodzená súčasť života. Sysle pravidelne pozerajú svoje mláďatá, kačica sa často utopí, keď sa na ňu v rámci hromadného znásilnenia vrhne niekoľko káčerov, parazitické osy zaživa vyžierajú vnútornosti svojim obetiam, šimpanzy (naši najbližší príbuzní) medzi sebou vedú vojny. Lenže niektorí ľudia sa týmto faktom vyhýbajú a nechcú o nich nič vedieť. Úmyselne cenzurujú prírodu a zúfalo sa dovolávajú aj tých najnepatrnejších zvieracích cností (delfínov zachraňujúcich topiacich sa, slonov oplakávajúcich svojich mŕtvych), len aby dokázali, že príčinou všetkého zla

a krutosti je iba človek. Keď sa pred pár rokmi zistilo, že delfíny v škótskych pobrežných vodách napádajú sviňuchy, teda vlastne iné delfíny, považovalo sa ich správanie za úchylku spôsobenú nejakým znečistením. Na to, že by mohlo ísť o úplne normálne správanie týchto živočíchov, nechcú niektorí ľudia ani pomyslieť. Aspoň, že pripustili, že pre tvrdenie o vplyve znečistenia nemajú žiadne dôkazy.

Rovnako blahosklonne sa pozeráme aj na domorodé kultúry rôzneho druhu. Predstava, že sa pôvodní obyvatelia amerického kontinentu riadili ekologickou morálkou, ktorá im bránila v koristníckom vzťahu k prírode, je výplodom fantázie modernej civilizácie túžiacej po takomto ideále. Dnes sa o Indiánoch hovorí, že žili v súlade s prírodou, rešpektovali ju a dokázali sa s ňou stotožniť, čo im umožňovalo využívať rozumne jej zdroje. Preto nikdy nedopustili, aby prudko poklesli stavy lovej zveri. Archeologické vykopávky však hovoria čosi iné. Väčšina jeleňov wapiti, ktoré ulovili Indiáni, bola v najlepších rokoch. Lane lovíli oveľa častejšie ako jelene a iba málo z nich sa dožilo veku, akého sa dožívajú dnes. Porovnaním súčasnej a historickej vegetácie sa zistilo, že indiánski lovci vytlačili jeleňa wapiti z veľkej časti Skalístých hôr ešte pred Kolumbovým vylodením.

Iba v poslednom období si začíname uvedomovať rozsah devastácie, ktorú spôsobili naši predkovia. Takmer súčasne s prvým potvrdeným príchodom človeka do Severnej Ameriky (pred 11 500 rokmi) tam rýchlo vyhynulo 73 % veľkých cicavcov. Zmizol prabizón, divoké kone, jaskynné medvede, mamuty, mastodonty, šablozubé tigre a mnohé ďalšie druhy. Pred 8 000 rokmi vymizlo 80 % rodov veľkých cicavcov Južnej Ameriky. Vyhynuli veľké druhy leňochodov, pásovcov, lám, kapybár. Hovorí sa o pleistocénnych masakroch.

Romantické duše z radov prírodovedcov sa snažia dokázať, že sú to dôsledky klimatických zmien. Lenže časový súbeh vymierania a príchodu človeka až príliš bije do očí. Okrem toho, klimatických zmien bolo veľa a pri nástupoch a ústupoch ľadových dôb sa klíma menila často a veľmi výrazne. Podivuhodná je aj selektivita

vo vymieraní druhov (vždy tie najväčšie, čiže pre lov najvýhodnejšie). Na druhej strane však Eurázia ani Afrika nezažili podobné vymieranie. Africké, európske i ázijské zvieratá žili po boku svojho najväčšieho predátora, človeka a jeho predchodcov, milióny rokov a mali dostatok času prispôbiť sa. Zraniteľnejšie druhy pravdepodobne aj tam dávno vymizli a ostatné sa naučili držať od ľudí čo najďalej. Veď nakoniec aj z veľkých amerických cicavcov dodnes prežili práve tie, ktoré prišli na tento kontinent spolu s človekom (los, jelen wapiti, sob, pižmoň a medveď hnedý).

Dôkazom tejto teórie sú aj časti sveta osídlené relatívne nedávno. Zdrvivúce environmentálne dôsledky príchodu ľudí nedali na seba dlho čakať, bez ohľadu na klímu. Príkladom môže byť Madagaskar, kde za pár storočí od príchodu prvých ľudí (okolo r. 500) vymrelo asi 17 druhov lemurov (všetky s dennou aktivitou a veľké ako gorila) a obrovské vtáky z rodu *Diornis* (vážili okolo 450 kg). Rovnaký osud postihol aj mnohé druhy na všetkých ostrovoch osídľovaných Polynézami. Pred šiestimi storočiami sa Maorovia vylodili na Novom Zélande a pustili sa do 12 druhov vtákov moa. Keď ich vyhubili, dali sa zo zúfalstva na kanibalizmus. Vykopávky na archeologickom nálezisku blízko Otago ukázali, že tu bolo počas veľmi krátkej doby zabitých cez 30 000 týchto vtákov, pričom asi tretina bola ponechaná napospas hnilobe, pretože lovci z nich spotrebovali iba najlepšie kúsky. Podobne skončila asi polovica pôvodných vtákov Nového Zélandu.

O nič lepšie nedopadli ani veľké cicavce v Austrálii. Krátko po prvom osídlení tejto oblasti (pred 60 000 rokmi) zmizli z tohto kontinentu obrovské diprodonty (čosi ako vakonosorožce), vakolevy, 5 druhov vombatov, 8 druhov obrovských klokanov a tie, čo prežili, sa značne zmenšili, čo je klasická evolučná odpoveď na silný predátny tlak (korisť sa musí rozmnožovať v mladšom veku, keď je menšia).

Treba mať na pamäti, že živočíchy v týchto novoosídľovaných oblastiach nikdy predtým neprišli do styku s človekom, a preto sa ho nebáli. Keby prví obyvatelia chceli využívať tieto územia hospodárne, v súlade s dlhodobým udržaním lovej zveri, mali by to veľmi zjednodušené. Domestikácia (aspoň čiastočná) by bola veľmi jednoduchá. Dokazujú to aj zážitky mnohých námorníkov, ktorí v minulosti pristáli na opustených ostrovoch a boli fascinovaní nebojácnosťou ostrovných druhov, ktoré pred nimi neutekli ani keď sa priblížili do tesnej blízkosti. Naši predkovia si však mamuty či iné druhy neskrotili, ani sa nesnažili o ich racionálne využitie. Zabíjali, kým bolo čo zabíjať, a potom sa museli sťahovať do bohatších území. Často zabíjali oveľa viac zvierat ako potrebovali. Pri pravekých masakroch v Olsen-Chubocku (Colorado) naši predkovia hnali pravidelne stáda bizónov zo skalného útesu. Po úspešnom love tam ležalo

toľko zvierat, že ľudia rozporciovali iba telá na vrchu týchto obrovských hromád a z nich vyberali iba najzidanejšie sústa. Typickí ochranári!

Podobne ako zvieratá skončili aj lesy. Za 1 000 rokov zbavili Polynézania Veľkonocný ostrov lesov, ktoré im poskytovali drevo na stavbu člnov a v lomoch zanechali monumentálne sochy, pretože nemali kmene potrebné na ich prepravu. Mayské impérium premenilo pralesy Yucatanu na trnité kroviská a zasadilo si tým osudovú ranu. V Novom Mexiku v kaňone Chaco stojí najväčšia severoamerická stavba spred éry mrakodrapov. Mala 650 miestností a na jej stavbu bolo použitých 200 000 obrovských borovicových trámov. Dodnes je zarážajúca jej poloha, pretože stojí v púšti, kde v okruhu 50 míľ nie je žiadna borovica. Archeológovia zistili, že sa začalo stavať v blízkosti borovicového lesa. Ako stavba postupovala, boli nútení vozit drevo z čoraz väčšej vzdialenosti, preto postupne postavili 50 míľ dlhú cestu. Časom sa drevo minulo a tamojšia civilizácia zanikla. Les sa dodnes z jej zásahu nespamätal.

Archeológia má dostatok dôkazov pre tvrdenie, že ak kmeňové spoločenstvo nenapáchalo podobné škody, nebolo to pre ich spätosť s prírodou, ale pre nedostatočnú technologickú vyspelosť a malý dopyt po zdrojoch. Ani súčasné návyky indiánskych kmeňov nie sú také vznesené, ako si to snažíme nahovoriť. Rutinne sa stretávame s názorom, že tieto kmene starostlivo udržiavajú zdroje, rešpektujú ich limity a praktizujú dobrovoľnú skromnosť, ku ktorej ich vedú náboženské rituály. Náboženstvo a mystika hrajú v týchto spoločnostiach významnú rolu. Niektoré živočíchy nelovia preto, že veria v ich posvätnosť alebo že prinášajú smolu, šťastie či čosi podobné. Lenže príslušníci týchto kmeňov nechápu vzťah medzi lovom a bohatstvom zveri. Náboženská úcta ku zvieratám nie je to isté ako ekologické myslenie. Žiadna skupina pôvodných indiánskych kmeňov nemá pojem pre ekológiu či ochranu prírody. O dobrom šamanovi Indiáni predpokladajú, že zvýši stavy lovej zveri pomocou kúziel a zariekania, a nie nábádaním lovcov, aby zabíjali menej koristi. V poslednom období boli zverejnené štyri štúdie, ktorých autori sa pokúsili dokázať, že amazonskí Indiáni sa systematicky uskromňujú v love, aby tak zamedzili nadmernému vymieraniu lovej zveri. Všetky štúdie museli nakoniec túto hypotézu zamietnuť. Zistili totiž, že domorodí lovci sa vždy a bez výnimky snažia uloviť každé vhodné zvieratá, na ktoré natrafia, aj v najchudobnejšej časti revíru. Keby im išlo o zachovanie zdrojov, nelovili by v chudobných oblastiach.

V strednej časti Brazílie žije indiánsky kmeň Kajapov. O tomto kmene sa tvrdilo, že chráni svoje lesy, a dokonca v trávnatých oblastiach vysádza lesíky, aby v nich našla útočisko lovná zver a iné vzácne druhy. Toto presvedčenie bolo také silné, že mu vláda pridela rezerváciu Menkrangoti s rozlohou 20 000 štvorcových míľ. Dokonca

spevák Sting financoval tento projekt 2 miliónmi dolárov. Indiáni, ktorí mali byť osvieteními strážcami tamojších pralesov, rozbehli projekt rozpredávania svojej rezervácie zlatokopeckým a drevárskym spoločnostiam.

Týmto článkom nechcem ukázať, akí sú Indiáni nezodpovední. Chcem len poukázať na pretrvávajúci omyl. Mali by sme sa poučiť z chýb našich predkov a vyvarovať sa ich. Predstava, že kdesi hlboko v nás sa ukrýva "ekologicky uvedomelý divoch", ktorého sme tam zatlačili v priebehu priemyselnej revolúcie súvisiacej s rozvojom našej civilizácie, je veľmi lákavá. Nečudujem sa, že environmentalisti volajú po zmene ľudskej prirodzenosti (hovorí tomu zmena ľudských hodnôt). Snažia sa nájsť nové hodnoty, ktoré by mali tomu divochovi v nás pomôcť vyplávať na povrch. Pritom poukazujú na našich predkov, pre ktorých ekologické cnosti boli údajne niečím samozrejším a veria, že sa zbavíme chamtivosti, ktorú považujú za produkt rozvoja kapitalizmu, vedy, techniky a životného štýlu, len čo sa rozpomenieme na náš prirodzený súlad s prírodou.

Pravdepodobnejšie a aj dokázateľnejšie je, že nám žiadna inštinktívna morálka nie je vlastná, a že ohľaduplné zaobchádzanie s prírodou nepatrí k našej prirodzenosti. O to viac by sme sa mali snažiť naučiť o en-

vironmentálnej etike. Správne postoje k prírode človeku pravdepodobne nie sú vrodené. Žiadny "ekologicky uvedomelý divoch" sa v nás neskrýva. Naši predkovia zanechali na Zemi menej nápadné a prirodzenejšie stopy ako my, pretože (našťastie) nemali dostatočné materiálne ani technické prostriedky. Poskytnite cnostným Indiánom prostriedky na ničenie prírody a budú ju ničiť rovnako neomylné ako každý z nás!

Radovan Malina

Literatúra

- Alvard, M. S.: Conservation by Native Peoples: Prey Choice in a Depleted Habitat. *Human Nature*, 1994, 5, p. 127 – 154.
 Ridley, M.: The Origins of Virtue. Penguin Books London, 1996, 296 pp.
 Steadman D. W.: Prehistoric Extinctions of Pacific Island Birds: Biodiversity Meets Zooarcheology. *Science*, 1995, 276, p. 1 123 – 1 131.

Mgr. Radovan Malina, Katedra biologie Prírodovedeckej fakulty Univerzity Mateja Bela, Tajovského 40, 974 00 Banská Bystrica, e-mail: r_m@post.sk

Nástenná maľba na budove Native Museum vo Fairbanks (Aljaška, USA)

